

Олег Топузов – доктор педагогічних наук, професор, віцепрезидент НАПН України, директор Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: теорія і методологія організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, методика навчання географії.

✉ proftop@ukr.net

id <https://orcid.org/0000-0001-7690-1663>

Олена Локшина – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: реформи та інновації у світовому та європейському освітньому просторах в умовах глобалізації та європеїзації у компаративній перспективі, теорія і методологія порівняльної педагогіки

✉ olena.lokshyna@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0001-5097-9171>

Аліна Джурило – кандидат педагогічних наук, доцент, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: політика ЄС у галузі освіти і навчання, освітні реформи та педагогічні інновації, забезпечення якості шкільної освіти, децентралізація управління освітою.

✉ dzhyrilo.ap@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-5129-6724>

Оксана Шпарик – кандидат педагогічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: освітня політика країн ЄС, США та Китаю, трансформаційні процеси та тенденції розвитку освіти, цифровізація, забезпечення якості освіти.

✉ shparyk.o@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0001-7507-4950>

УДК 37-042.3:32(477)

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-4-5-19>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОСТІР ЯК ОРІЄНТИР РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ В УКРАЇНІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу стратегічних орієнтирів Європейського дослідницького простору як системи програм і політичних інструментів, що об'єднує інституційне середовище досліджень та розробок держав-членів ЄС та асоційованих членів з метою розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва, вільного трансферу знань, мобільності дослідників. Констатовано актуальність проведеного дослідження в умовах отримання Україною у 2022 році статусу кандидата на членство в ЄС та початку гармонізації національної правової системи з «acquis communautaire», включно з галуззю науки та освіти. Для досягнення мети застосовано метод аналізу ключових документів ЄС, які регулюють правове поле та визначають напрями розвитку Європейського дослідницького простору. Також було вивчено законодавчі і стратегічні документи України, що регулюють процес європейської інтеграції загалом та національної науки зокрема. Охарактеризовано особливості становлення Європейського дослідницького простору, починаючи з 2000 року. Розкрито етапи цього становлення в аспектах фокусу, пріоритетів і досягнень. Акцентовано на еволюції місії Європейського дослідницького простору від подолання фрагментації національних дослідницьких систем й посилення політичної координації між державами-членами та ЄС (2000–2007), до вільного руху знань як «п'ятої свободи» (2007–2012), та до формування спільного ринку знань, досліджень та інновацій (2012–2020). З'ясовано сутнісні характеристики оновленого Європейського дослідницького простору, починаючи з 2020 року. Зроблено висновок, що такі принципи та цінності, як етика і доброчесність науки та інновацій, свобода наукових досліджень, гендерна рівність та рівні можливості для всіх, вільне пересування дослідників, знань і технологій, прагнення до досконалості, соціальна відповідальність є визначальними орієнтирами для української науки. Інноваційна практика ЄС з розбудови Європейського дослідницького простору потребує подальшого осмислення в умовах прагнення України до більшої інтеграції в Європейський дослідницький простір.

Ключові слова: Україна; ЄС; європейська інтеграція; наука; Європейський дослідницький простір.

Постановка проблеми. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС), яку було ратифіковано Україною у 2014 році, заклала підґрунтя для розбудови політичних, економічних, соціальних і культурних зв'язків. Глава 9 Угоди «Співробітництво у сфері науки та технологій» передбачає розвиток і посилення наукової та технологічної співпраці задля як наукового розвитку як такого, так і зміцнення наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів. Співробітництво між Сторонами спрямовується у тому числі на сприяння залученню України до Європейського дослідницького простору (ЄДП). (Верховна Рада України, 2014). ЄДП визначається Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016) як система програм та політичних інструментів, що об'єднує інституційне середовище досліджень і розробок держав-учасниць ЄС та асоційованих членів з метою розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва, вільного трансферу знань, мобільності дослідників (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», 2016).

Отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС у 2022 році інтенсифікує європейську інтеграцію національної науки та освіти. Договір про ЄС визначає умови (стаття 49) і принципи (стаття 6(1)), яким повинна відповідати країна, що бажає стати членом ЄС (Consolidated version of the Treaty on European Union, 2012). Ці вимоги концентровано у Копенгагенських критеріях, відповідно до яких країни, що бажають приєднатися до ЄС, повинні мати:

- стабільні інститути, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу і захист меншин;
- ринкову економіку, яка успішно функціонує, та спроможність бути конкурентоздатною на ринку ЄС;
- здатність взяти на себе та ефективно виконувати зобов'язання щодо членства, з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу.

Умови і терміни імплементації країною-кандидатом усієї сукупності актів законодавства, політичних документів і практик їх застосування, що у кожний конкретний момент існують в ЄС («*acquis communautaire*»), структуровано за напрямками політики. *Acquis* у галузі науки і досліджень (Розділ 25) передбачають створення необхідних умов для ефективної участі країни в Рамкових програмах ЄС. Для того, щоб забезпечити повну та успішну синхронізацію з Рамковими програмами, державам-членам необхідно мати необхідну імплементаційну спроможність у сфері досліджень та технологічного розвитку, включаючи належне кадрове забезпечення (European Commission, 2012b).

Зазначене актуалізує дослідження практики розбудови такої імплементаційної спроможності, передусім в рамках ЄДП. Інтеграцію національного дослідницького простору до ЄДП як інноваційної екосистеми визнано пріоритетом у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейська інтеграція освіти у форматі європеїзації живить своє коріння ідеями спільної європейської ідентичності на засадах культурного співробітництва, проголошеної ще у 1954 р. Європейською культурною конвенцією Ради Європи. Фундаментальною основою євроінтеграції є ідея формування в Європі найбільш динамічної знанневоорієнтованої економіки у світі, яка забезпечує економічне зростання, створення більшого числа привабливих робочих місць і соціальну злагоду, що проголошено Лісабонським порядком денним у 2000 році (Локшина, 2021).

У науковій розвідці О. Локшиної, яку присвячено стратегії європейського співробітництва у галузі освіти і навчання, наголошується, що інтеграція в європейську знанневу екосистему є наскрізним завданням для України (Локшина, 2022).

У дослідженні С. Іванова та В. Антонока розкрито сутність, завдання та принципи формування ЄДП, а також представлено характеристику програм науково-технічного співробітництва у межах ЄС (Іванов & Антонок, 2020). Авторами здійснено аналіз змісту розробленої МОН Дорожньої карти інтеграції України до ЄДП, визначено її слабкі місця та зроблено висновок, що Україна не використовує усіх можливостей співробітництва з ЄС у науково-технологічній сфері. Дослідниками запропоновано рекомендації щодо удосконалення інституціональних умов забезпечення ефективної інтеграції України в ЄДП в умовах розгортання нової програми Horizon Europe на період 2021–2027 років.

Застосування політики і процедур відкритої науки в межах ЄДП є предметом досліджень В. Лугового, І. Драч, В. Зінченко, І. Регейло та ін. Розбудова ЄДП спрямована на розширений доступ до відкритої, безоплатної, повторно використовуваної наукової інформації через ініціативу «Відкрита наука» (Open Science, OS) та Європейської хмари відкритої науки (European Open Science Cloud, EOSC). На цілях поглиблення пріоритетності відкритої науки ґрунтується Стратегічний план розвитку науки та інновацій ЄС на 2020–2024 роки (Strategic plan of the Directorate-General for Research and Innovation 2020–2024), Горизонт Європа (Horizon Europe) та інші ініціативи (Луговий (ред.) та ін., 2021). Праця І. Драч, С. Литвинової і О. Слободянюк присвячена проблемі відкритої науки у ЄДП як пріоритетному напрямку розвитку політики щодо проведення досліджень на основі високих стандартів прозорості, співробітництва та комунікації (Драч, Литвинова & Слободянюк, 2022).

Інтеграція українського науково-освітнього середовища у відповідні європейські структури та організації, в тому числі у ЄДП, є вимогою часу не лише задля проєвропейського розвитку освіти і науки в Україні, а й для модернізації вітчизняної економіки, запорукою якої є наукові

інновації. У дослідженні О. Бородіної обґрунтовано, що нові європейські наукові парадигми, що спираються на сукупний вплив технологічного розвитку і культурних змін у співпраці та відкритості наукових досліджень, роблять наукові процеси більш ефективним, прозорими та результативними за допомогою нових інструментів наукового співробітництва. На думку дослідниці, аналіз трендів розвитку ЄДП доцільно використовувати для вирішення проблем розвитку науки та інновацій в Україні, адже, відсутність національних механізмів координації між владою, наукою, бізнесом ефективних методів оцінювання якості досліджень при базовому та проектному фінансуванні, застарілість дослідницьких структур, старіння людського потенціалу, відтік кадрів, відсутність дієвих механізмів комерціалізації наукових досліджень – основні проблеми, вирішення яких потребує нагальних заходів та передбачає використання саме європейського досвіду з цих питань (Бородіна, 2021).

Різні аспекти ЄДП – від історії його становлення до реалізації сучасних програм – представлено в інформаційних бюлетенях проекту «Європейський дослідницький простір як орієнтир розвитку педагогічної науки в Україні: інформаційний хаб Інституту педагогіки НАПН України», який реалізується за підтримки Української асоціації дослідників освіти (УАДО) та Європейської асоціації дослідників освіти (EERA). Інформаційні бюлетені розробляються членами проектної групи – науковцями Інституту педагогіки НАПН України (О. Топузов, О. Локшина, О. Шпарик, А. Джурило, І. Мельник) та розміщуються щомісячно на онлайн платформі проекту «ERA for Development».

Метою цього дослідження є аналіз стратегічних орієнтирів ЄДП. Для досягнення мети застосовано метод аналізу ключових документів ЄС, які регулюють правове поле та визначають напрями розвитку ЄДП. Аналіз Лісабонської угоди (2007) покликаний розкрити принципи функціонування науково-технічної бази в кордонах ЄС. Вивчення стратегій соціально-економічного розвитку ЄС – Лісабонської стратегії та «Європа 2020» – уможливив розгляд феномену ЄДП в аспекті його місії побудови в ЄС економіки знань. Аналіз директив Європейської Ради та ініціатив Європейської Комісії забезпечив розуміння сутнісних характеристик ЄДП. Також було вивчено законодавчі і стратегічні документи України, що регулюють процес європейської інтеграції загалом і національної науки зокрема, передусім в аспекті ЄДП.

Виклад основного матеріалу. Ідея спільного наукового простору в межах європейської інтеграції належить німецько-британському соціологу, політологу і економісту лорду Р. Дарендорфу, серед досліджень якого чільне місце посідає аспект інтеграції у сучасних суспільствах. На початку 1970-х років проблема усунення бар'єрів на шляху вільного руху товарів, капіталу, послуг, робочої сили і знань в Європі перетворилась на центральну як на рівні національних, так і наднаціональних дебатів. Ключова тематика охоплювала питання пан'європейської співпраці та спільної політики у сфері, яка традиційно стосувалася національного функціоналу. Обіймаючи посаду єврокомісара з питань досліджень впродовж 1970–1974 років, Р. Дарендорф розробив візію європейського простору знань поза національними кордонами. Його бачення ґрунтувалося на підтримці талантів на шляху розвитку кар'єри дослідника, спонукання промисловості до більших інвестицій у європейські дослідження, посилення сталого розвитку, створення балансу між співробітництвом та конкуренцією. У 1973 році Р. Дарендорф запропонував орієнтовну програму європейської співпраці в галузі науки, досліджень та освіти (Chou, Meng-Hsuan, 2014).

У 2000 році у Повідомленні від Комісії до Ради, Європейському Парламенту, Соціально-економічного комітету та Комітету регіонів «На шляху до Європейського дослідницького простору» було обґрунтовано нагальність розбудови ЄДП з позиції економічних факторів. Відзначалося, що:

- середні витрати на наукові дослідження в ЄС на момент прийняття документу становили 1,8% від ВВП Європи, порівняно з 2,8% у США та 2,9% в Японії;
- у контексті зайнятості дослідники складали лише 2,5% на кожну тисячу промислової робочої сили в Європі, порівняно з 6,7% у США та 6% в Японії;

- кількість європейських студентів, які здобували науковий ступінь у США, була вдвічі вищою аніж кількість американських студентів цього рівня в Європі, 50% європейців – здобувачів докторського ступеня у США, залишалися там надовго, іноді назавжди.

Зазначені та інші виклики актуалізували практичну реалізацію ідеї ЄДП. Головною метою вбачалася більш ефективна організація досліджень в Європі шляхом подолання фрагментації та ізоляції національних дослідницьких систем, покращення координації європейської дослідницької політики. Ключовими принципами такої політики було названо:

- спільний підхід до фінансування великих дослідницьких об'єктів;
- більш узгоджена реалізація національної та європейської дослідницької діяльності;
- більш мобільні людські ресурси,
- більша європейська згуртованість у сфері досліджень;
- підвищення привабливості Європи для дослідників з усього світу;
- просування спільних соціальних та етичних цінностей у наукових і технологічних питаннях (European Commission, 2000).

Лісабонська Європейська Рада у 2000 році підтримала цю ініціативу в рамках Лісабонської стратегії, яка стала планом дій щодо розвитку економіки ЄС на період 2010–2020 років. Метою Лісабонської стратегії проголошувалося перетворення ЄС на найбільш конкурентоспроможну й динамічну економіку, базовану на знаннях, здатну до сталого економічного зростання з більшою кількістю і якістю робочих місць та соціальною згуртованістю. Враховуючи значну роль, яку відіграють дослідження у розбудові економіки знань, було проголошено про створення Європейського простору досліджень та інновацій. Ця ініціатива була покликана об'єднати науковий та технологічний потенціал в ЄС і запровадити спільну стратегію європейської дослідницької політики (European Council, 2000).

Лісабонська угода (2007) розширила договірну базу для будівництва ЄДП. У Статті 179 Договору констатується, що Союз має на меті зміцнення своєї науково-технічної бази шляхом створення ЄДП, в якому вільно циркулюють дослідники, наукові знання та технології задля підвищення конкурентоспроможності, в тому числі у промисловості, сприяючи всій дослідницькій діяльності (Consolidated version of the Treaty on European Union, 2012). Формат ЄДП збагачувався трьома новими принципами, які були сформульовані у Зеленій книзі «Європейський дослідницький простір: нові перспективи» (2007):

- укорінення європейської дослідницької політики в європейському суспільстві;
- баланс між конкуренцією і співпрацею;
- вигода від розмаїття в Європі (The European Research Area (ERA)..., 2007).

Започаткований Європейською Комісією у 2008 році «Люблянський процес» був покликаний інтенсифікувати імплементацію ЄДП. Розбудова ЄДП синхронізувалася з Лісабонським процесом побудови економіки знань, що ґрунтується на «знанневому трикутнику» з досліджень, інновацій та освіти як рушіїв конкурентоспроможності та якості життя. У вимірі Лісабонської стратегії ЄДП асоціювався з такими параметрами, як:

- вільний рух знань («п'ята свобода») з відмінною підготовкою та привабливими кар'єрними перспективами для дослідників, які вільно пересуваються Європою та взаємодіють між собою;
- сучасні університети та дослідницькі організації, що розвивають конкурентоспроможні на глобальному рівні полюси і мережі для забезпечення якісної науки і технологій в Європі з оптимальним поєднанням спеціалізації та розмаїття;
- сприятливі умови для всіх учасників дослідницької діяльності та приватного сектору, включаючи малі і середні підприємства, для інвестування в дослідження та використання їх результатів, доступ до дослідницької інфраструктури світового рівня в рамках відкритих і добре скоординованих дослідницьких програмах, обмін знаннями та їх використання у різних секторах, розвиток зв'язків і скоординованої співпраці з партнерами за межами Європи;

- вигоди для громадян від внеску широкомасштабних науково-дослідницьких зусиль у розв'язання основних суспільних проблем (European Council, 2008).

У Висновках Ради від 1–2 грудня 2008 року було презентовано консолідоване бачення ЄДП як простору, в якому забезпечується вільний рух знань. «До 2020 року усі гравці повною мірою скористаються «п'ятою свободою» в рамках ЄДП: вільним рухом дослідників, знань і технологій. ЄДП забезпечуватиме привабливі умови та ефективне й результативне управління для проведення досліджень та інвестування в наукомісткі сектори в Європі. ЄДП створить значну додану вартість, сприяючи здоровій науковій конкуренції на загальноєвропейському рівні, забезпечуючи при цьому належний рівень співпраці та координації. ЄДП реагуватиме на потреби та амбіції громадян і ефективно сприятиме сталому розвитку та конкурентоспроможності Європи», йдеться у документі (European Council, 2009).

«Наступницею» Лісабонського порядку денного стала Стратегія «Європа 2020», яка визначила суспільно-економічні орієнтири розвитку ЄС на 2010 – 2020 роки. Стратегією започатковувалася флагманська ініціатива «Інноваційний Союз», де визначалося завдання завершити створення ЄДП до 2014 року (European Commission, 2010). Завершення позиціонувалося у Повідомленні Комісії до Європейського Парламенту, Раді, Європейському Соціально-економічному Комітету та Комітету регіонів «Посилене партнерство Європейського дослідницького простору задля досконалості та зростання» (2012) як реалізація «п'ятої свободи», яка означає вільне переміщення дослідників та наукових знань, у тому числі за допомогою цифрових засобів. ЄДП визначався як єдиний дослідницький простір, відкритий для світу на основі внутрішнього ринку, в якому вільно циркулюють дослідники, наукові знання і технології, і за допомогою якого Союз та його держави-члени зміцнюють свою науково-технічну базу, конкурентоспроможність і здатність колективно вирішувати великі виклики. У документі визначено такі пріоритети для спільної дослідницької політики ЄС і ЄДП:

- більш ефективні національні дослідницькі системи;
- оптимальна транснаціональна співпраця і конкуренція;
- відкритий ринок праці для дослідників;
- гендерна рівність та гендерний мейнстримінг у дослідженнях;
- оптимальне розповсюдження, доступ до наукових знань та їх трансляція, в тому числі через цифровий ЄДП;
- міжнародна співпраця (European Commission, 2012a).

Результати впровадження цих пріоритетів зафіксовано у моніторингових звітах (2013, 2014, 2016) про прогрес розбудови ЄДП. Звіт за 2018 рік «Європейський дослідницький простір: просування разом до Європи досліджень та інновацій» засвідчив разом з тим уповільнення його впровадження (European Commission, 2019).

Зокрема, серед викликів називалися:

- недостатній рівень інвестицій ЄС у дослідницьку галузь – у 2018 році вони становили 2,19% від ВВП, що не відповідало цільовому показнику 3%. Інвестиції бізнесу у дослідницьку галузь в ЄС (1,45% від ВВП) були нижчими, ніж у конкурентів: у Південній Кореї цей показник становив 3,64%, в Японії – 2,59%, у США – 2,05%, у Китаї – 1,69%;
- відставання ЄС у впровадженні результатів досліджень і розробок в економіку, передусім у галузях впровадження науково-дослідних і дослідно-конструкторських рішень та поширення інновацій через трансфер знань та державно-приватне партнерство;
- відставання (у відносному вираженні) ЄС від США за кількістю наукових публікацій з високим впливом та відсутність прогресу з 2012 року у порівнянні з Китаєм;
- повільний прогрес у досягненні гендерної рівності у науково-дослідній сфері: жінки у секторі вищої освіти обіймали лише 24% топових посад (European Commission, 2020a).

Відповіддю стало ініціювання Радою ЄС та Європейською Комісією у 2018 році оновлення ЄДП. Процес розбудови ЄДП до його оновлення структуровано Європейською Комісією у три етапи (табл. 1) (European Commission, 2020b).

Таблиця 1

Етапи розбудови ЄДП упродовж 2000–2020 років

Назва	Фокус	Пріоритети	Досягнення
Етап 1. Більше згуртованості, менше фрагментації (2000–2007)	Краща організація досліджень в Європі шляхом вирішення проблем фрагментації, ізоляції та роз'єднаності національних дослідницьких систем, і відсутності координації політики між державами-членами та ЄС	<ul style="list-style-type: none"> масштабні дослідницькі інфраструктури; узгоджене здійснення національної та європейської дослідницької діяльності; мобільні людські ресурси; згуртованість; привабливість європейської системи досліджень та інновацій; спільні соціальні та етичні цінності 	FP6 (6 Рамкова програма досліджень ЄС, 2002); ERA-NET (інструмент посилення координації національних та регіональних дослідницьких програм); EURAXESS (платформа для дослідників, підприємців, університетів і бізнесу для взаємодії); Європейська хартія дослідників; Кодекс поведінки для найму дослідників
Етап 2. П'ята свобода стає реальністю (2007–2012)	Зміцнення партнерства між Комісією та державами-членами та позиціонування знання як п'ятої свободи	<ul style="list-style-type: none"> дослідницька мобільність на всіх рівнях, інфраструктура світового рівня, ефективні науково-дослідні установи, які формують кластери та беруть участь у державно-приватному партнерстві; ефективний обмін знаннями, добре скоординовані дослідницькі програми; пріоритети через спільне програмування та відкритість ЄДП світу 	Люблянський процес; Бачення ЄДП 2020; Лундська декларація; Кодекс практики для університетів та інших державних дослідницьких організацій; Європейське партнерство для дослідників; Стратегічна європейська рамка міжнародного науково-технічного співробітництва; Правова рамка для ERIC (Європейського консорціуму дослідницької інфраструктури; договірне визнання ЄДП через Статтю 179 Лісабонського договору
Етап 3. Зміцнення партнерства між Комісією, державами-членами та зацікавленими сторонами (2012–2020)	Створення реального єдиного ринку для знань, досліджень та інновацій	<ul style="list-style-type: none"> більш ефективні національні дослідницькі системи; оптимальна транснаціональна співпраця та конкуренція; відкритий ринок праці для дослідників; гендерна рівність та гендерний мейнстрімінг; оптимальна циркуляція, доступ та трансфер наукових знань; міжнародна співпраця 	Дорожня карта ЄДП 2015 та ЄДП національні плани дій на 2015–2020 роки

Звертаємо увагу, що такі пріоритети, як ефективні дослідницькі системи, синергія національної та європейської дослідницької політики і діяльності, циркуляція, доступ та трансфер наукових знань і мобільність дослідників є наскрізними впродовж усього періоду розвитку ЄДП.

Одним із засадничих результатів розглядаємо Європейську хартію дослідників (2005), в якій сформульовано розуміння реалії «дослідник», який трактується як професіонал, який розробляє або створює нові знання, продукти, процеси, методи і системи, а також здійснює управління відповідними проектами. У Хартії визначено загальні принципи та вимоги до дослідників, а саме: свобода досліджень; етичні принципи; професійна відповідальність; професійне ставлення; договірні та юридичні зобов'язання; підзвітність; належна практика в дослідженнях; поширення, використання результатів; залучення громадськості; відносини з науковими керівниками; нагляд та управлінські обов'язки; безперервний професійний розвиток (European Commission, 2005).

У 2020 році в умовах нових глобальних викликів (пандемія COVID-19) та технологічного прогресу (перехід на зелені і цифрові технології) було проголошено про започаткування оновленого ЄДП. У Повідомленні Комісії Європейському Парламенту, Раді, Європейському соціально-економічному комітету та Комітету регіонів «Новий Європейський дослідницький простір для дослідження та інновацій» (2020) визначено чотири стратегічні пріоритети, що окреслюють формат нового ЄДП:

- пріоритезація інвестицій та реформ: прискорення «зеленої» та цифрової трансформації та підвищення конкурентоспроможності, а також швидкості та глибини відновлення. Принцип досконалості, що означає, що фінансування отримують найкращі дослідники з найкращими ідеями, залишається наріжним каменем для всіх інвестицій в рамках ЄДП;
- покращення доступу до досконалості: до більшої досконалості та ефективніших систем досліджень і розробок по всьому ЄС, де найкращі практики швидше поширюються по всій Європі. Заохочуються і підтримуються держави-члени, які бажають підвищити ефективність своєї системи досліджень і розробок, просуваячись до досконалості та спираючись на спеціальні заходи програми «Горизонт Європа» та додаткові інструменти зі стратегіями розумної спеціалізації в рамках Політики згуртованості;
- упровадження результатів досліджень і розробок в економіку: політика у сфері досліджень та інновацій спрямовуватиметься на підвищення стійкості та конкурентоспроможності економік і суспільств держав ЄС. Це означає забезпечення конкурентного лідерства Європи у глобальній гонці за технологіями, одночасно покращуючи середовища для інвестицій у дослідження і розробки, впровадження нових технологій та підвищення рівня використання та оприлюднення (visibility) результатів досліджень в економіці та суспільстві в цілому;
- поглиблення ЄДП: подальший прогрес у сфері вільного обігу знань у межах модернізованої, ефективної та результативної системи досліджень та інновацій, зокрема, шляхом переходу від підходу координації до глибшої інтеграції між національними політиками. ЄДП продовжуватиме сприяти створенню належних рамкових умов та інклюзії, допомагати розвивати навички, необхідні дослідникам для досягнення високих наукових результатів, та об'єднуватиме всіх учасників в Європі, в тому числі у сфері освіти, навчання та ринку праці (European Commission, 2020a).

З метою ефективної розбудови оновленого ЄДП було прийнято рамкові документи, які покликані гармонізувати національні ініціативи у галузі досліджень. Одним з документів є Пакт з досліджень та інновацій в Європі (2021), що встановлює узгоджені цінності та принципи, а також визначає сфери, в яких держави-члени спільно розроблятимуть пріоритетні заходи, забезпечуючи реалізацію нового ЄДП (табл. 2) (European Council, 2021; European Commission, 2022)

Таблиця 2

Цінності і принципи для досліджень та інновацій, визначені у Пакті з досліджень та інновацій в Європі (2021)

Назва та складові		
Підтримувати цінності	Працювати краще	Працювати разом
Етика та доброчесність досліджень та інновацій	Вільний рух дослідників, знань і технологій	Координація, узгодженість, відданість
Свобода наукових досліджень	Прагнення до досконалості	Глобальне охоплення
Гендерна рівність та рівні можливості для всіх	Створення цінності та соціальний і економічний вплив	Інклюзія
		Соціальна відповідальність

Також у документі визначено пріоритетні напрями розбудови ЄДП, які позиціонуються як набір політик, спрямованих на створення справжнього єдиного європейського ринку досліджень та інновацій. Акцентовано їх узгодження з цінностями і принципами з метою забезпечення стабільної довгострокової основи для спільного порядку денного політики ЄДП (табл. 3).

Таблиця 3

Пріоритетні напрями розбудови оновленого ЄДП визначені у Пакті з досліджень та інновацій в Європі (2021)

Напрямок	Складові
Поглиблення внутрішнього ринку знань, який реально функціонує	Відкрита наука
	Дослідницькі інфраструктури
	Гендерна рівність, рівні можливості для всіх та інклюзія
	Кар'єра та мобільність дослідників, система оцінювання та винагороди за наукову діяльність
	Оцінювання знань
	Наукове лідерство
	Глобальна участь
Спільне вирішення проблем «зеленого» переходу, цифрової трансформації та інших викликів, що мають вплив на суспільство, та посилення участі суспільства в ЄДП	Дії ЄДП на основі викликів
	Синергія з освітою та Порядком денним ЄС у сфері навичок
	Синергія з галузевими політиками та промисловою політикою з метою стимулювання інноваційних екосистем
	Активне залучення громадян та суспільства до досліджень та інновацій
Розширення доступу до передового досвіду в галузі досліджень та інновацій та посилення взаємозв'язків між інноваційними екосистемами по всьому ЄС	Більше інвестицій та реформ у країнах і регіонах з нижчими показниками продуктивності досліджень та інновацій
	Синергія між союзними, національними та регіональними програмами фінансування
	Посилення зв'язків та інтеграція на основі досконалості науково-дослідних організацій з країн з нижчими показниками продуктивності у сфері досліджень та інновацій
Просування узгоджених інвестицій та реформ у сфері досліджень та інновацій	Підтримка у визначенні пріоритетів та забезпеченні довгострокових інвестицій в дослідження та інновації та політичних реформ
	Координація інвестицій в дослідження та інновації

Іншим рамковим документом є Політичний порядок денний ЄДП, який визначає дії на період 2022–2024 рр., спрямовані на сприяння реалізації пріоритетних напрямів, що визначені у Пакті з досліджень та інновацій в Європі. Політичний порядок денний визначає такі двадцять конкретних заходів:

- сприяти розвитку відкритої науки, в тому числі засобами Європейської хмари відкритої науки;
- розробити законодавчу базу ЄС щодо авторських прав і даних для досліджень;
- реформувати систему оцінювання досліджень, дослідників та установ;
- сприяти просуванню привабливої наукової кар'єри, циркуляції талантів і мобільності;
- сприяти гендерній рівності та посиленню інклюзії;
- захист академічної свободи в Європі;
- оновити Керівні принципи ЄС для кращої оцінки знань;
- зміцнювати дослідницькі інфраструктури;
- сприяти міжнародному співробітництву;
- зробити дослідницькі та інноваційні місця і партнерства ЄС ключовими учасниками ЄДП;
- ЄДП для зеленої трансформації;
- прискорити зелений/цифровий перехід ключових промислових екосистем Європи;
- розширювати можливості закладів вищої освіти;
- наблизити науку до громадян;
- розбудовувати дослідницькі та інноваційні екосистеми для підвищення досконалості та конкурентоспроможності;
- покращити доступ до передового досвіду на всій території ЄС;
- посилити стратегічний потенціал державних науково-дослідних установ;
- підтримувати розвиток національних процесів країн ЄС для впровадження ЄДП;
- створити систему моніторингу ЄДП;
- підтримувати інвестиції та реформи у сфері досліджень та інновацій (European Commission, 2021).

Констатуємо, що, оскільки наукова сфера відповідно до законодавства ЄС залишається прерогативою держав-членів ЄС, обидва рамкові документи мають рекомендаційний характер. Водночас наголосимо, що ключовим інструментом поглиблення ефективно функціонуючого ринку знань у Пакті з досліджень та інновацій в Європі та у Політичному порядку денному ЄДП визначено багатовекторну довгострокову співпрацю. Йдеться про співпрацю між Європейською Комісією та державами-членами, а також з асоційованими країнами, що черговий раз актуалізує подальшу інтеграцію українського дослідницького простору до ЄДП.

Узагальнюючі підкреслимо системність зусиль ЄС з розбудови ЄДП – оновлений ЄДП є наступною сходинкою на шляху реструктуризації європейського дослідницького ландшафту. Рух від подолання фрагментації національних дослідницьких систем й посилення політичної координації між державами-членами та ЄС (2000–2007), до вільного руху знань як «п'ятої свободи» (2007–2012), до формування спільного ринку знань, досліджень та інновацій (2012–2020) та до створення, починаючи з 2020 року, цілісної системи наукових ресурсів, є відповіддю на динамічні запити на ефективний науково-технологічний потенціал в рамках побудови економіки знань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, ЄДП є:

- системою науково-дослідних програм, які забезпечують інтеграцію наукових ресурсів;
- складовою Європейської зони знань, яку формує знанєвий трикутник, що охоплює дослідження, освіту й інновації, визначені Лісабонською стратегією рушіями економіки, базованої на знаннях;
- інструментом реалізації мети економічного лідерства ЄС у світі.

Визначальною місією ЄДП є синергія національних дослідницьких екосистем, що пріоритетизує осмислення його сутнісних характеристик в аспекті подальшої європейської інтеграції національного дослідницького простору. Прагнення України до більшої інтеграції в ЄДП відзначено в Аналітичному звіті Європейської Комісії щодо Заявки України на членство в ЄС (2023) (Євроінтеграційний портал, 2023).

Одним із досягнень є затвердження Дорожньої карти інтеграції до Європейського науково-дослідного простору (Міністерство освіти і науки України, 2018).

Водночас у Звіті констатовано, що Україна має 3-середній рівень підготовки (moderately prepared) у сфері досліджень та інновацій, національна діяльність у сфері та спроможність освоєння технологій залишаються обмеженими через недостатнє фінансування, неефективні механізми виділення коштів (наприклад, відсутність конкурентних конкурсів) і фрагментоване управління (Євроінтеграційний портал, 2023).

Тому, перспективним для подальших досліджень убачаємо осмислення успішних практик гармонізації національних дослідницьких систем з пріоритетами ЄДП.

Використані джерела:

- Бородіна, О.А. (2021). Інтеграція в європейський освітньо-науковий простір як фактор модернізації економіки України. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*, 1(87), 10–14. <https://doi.org/10.32845/bsnau.2021.1.2>
- Верховна Рада України. (2014). *Угода «Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони»*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
- Драч, І.І., Литвинова, С.Г., & Слободянюк, О.М. (2022). Досвід реалізації інституційних політик відкритої науки в європейських університетах. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 90(4), 173–190. <https://doi.org/10.33407/itl.v90i4.4945>
- Євроінтеграційний портал. (2023). *Аналітичний звіт до Повідомлення Комісії для Європейського Парламенту, Європейської Ради та Ради Висновок Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі*. <http://bitly.ws/PpuR>
- Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». (2016, 26 листопада). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
- Іванов, С.В., Антонюк, В.П. (2020). Європейський дослідницький простір та Україна: проблеми і перспективи інтеграції. *Економічний вісник Донбасу*, 3(61), 166–176. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/173855>
- Локшина, О.І. (2021). Європейська і світова інтеграція в галузі освіти – шлях до підвищення якості освіти. У В. Кремень (ред.), *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія* (сс. 134–142). НАПН України, КОНВІ ПРІНТ. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
- Локшина, О.І. (2022). Стратегія європейського співробітництва у галузі освіти і навчання у 2021–2030 рр. як євроінтеграційний орієнтир для української освіти. *Український педагогічний журнал*, (4), 5–17. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-5-17>
- Луговий, В. (ред.), Драч, І., Петроє, О. (ред.), Зінченко, В., Мелков, Ю., Жилиєв, І., Регейло, І., Базелюк, Н., Камишин, В. (2021). *Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України в контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали)*. Інститут вищої освіти НАПН України. <http://bitly.ws/Q7dv>
- Міністерство освіти і науки України. (2018). *Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA)*. <http://bitly.ws/PpyS>
- Chou, Meng-Hsuan. (2014). The evolution of the European Research Area as an idea in European integration. In Meng-Hsuan Chou & Åse Gornitzka (Eds.), *Building the knowledge economy in Europe* (pp.27–50). Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781782545293.00007>
- Consolidated version of the Treaty on European Union*. (2012). EUR-Lex, Publications Office. Retrieved August 4, 2023, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>
- European Commission. (2000). *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 18 January 2000: Towards a European research area*. Retrieved August 4, 2023, from <http://bitly.ws/Q7ma>
- European Commission. (2005). *Commission Recommendation of 11 March 2005 on the European Charter for Researchers and on a Code of Conduct for the Recruitment of Researchers (Text with EEA relevance)*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2005/251/oj>
- European Commission. (2010). *Communication from the Commission. Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*. <http://bitly.ws/Q7sH>

- European Commission. (2012a). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A Reinforced European Research Area Partnership for Excellence and Growth*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0392>
- European Commission. (2012b). *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. Conditions for membership*. Retrieved August 4, 2023, from https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/conditions-membership_en
- European Commission. (2019). *ERA Progress Report 2018: The European Research Area: Advancing Together the Europe of Research and Innovation*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/118067>
- European Commission. (2020a). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A New Era for Research and Innovation*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A628%3AFIN>
- European Commission. (2020b). *History of the European Research Area*. Retrieved August 4, 2023, from https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2020-02/ec_rtd_factsheet-era-history.pdf
- European Commission. (2021). *European Research Area Policy Agenda – Overview of actions for the period 2022–2024*. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2021-11/ec_rtd_era-policy-agenda-2021.pdf
- European Commission. (2022). *A pact for research and innovation in Europe*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/56361>
- European Council. (2000, 23–24 March). *Lisbon European Council: Presidency Conclusions*. Retrieved August 4, 2023, from https://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm
- European Council. (2008, 3 June). *Council Conclusions on The Launch of the “Ljubljana Process” - Towards Full Realisation of ERA*. Retrieved August 4, 2023, from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2010231%202008%20INIT/EN/pdf>
- European Council. (2009, 31 January). *Council Conclusions on the Definition of a “2020 Vision for the European Research Area”*. Retrieved August 4, 2023, from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2016767%202008%20INIT/EN/pdf>
- European Council. (2021, 26 November). *Council Recommendation (EU) 2021/2122 of 26 November 2021 on a Pact for Research and Innovation in Europe*. Retrieved August 4, 2023, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32021H2122>
- The European Research Area (ERA): new perspectives. (2007). *EUR-Lex, Publications Office*. Retrieved August 4, 2023, from <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-european-research-area-era-new-perspectives.html>

References:

- Borodina, O.A. (2021). Intehratsiia v yevropeyskyi osvithno-naukovyi prostir yak faktor modernizatsii ekonomiky Ukrainy. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*, 1(87), 10–14. <https://doi.org/10.32845/bsnau.2021.1.2>
- Chou, Meng-Hsuan. (2014). The evolution of the European Research Area as an idea in European integration. In Meng-Hsuan Chou & Åse Gornitzka (Eds.), *Building the knowledge economy in Europe* (pp.27–50). Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781782545293.00007>
- Consolidated version of the Treaty on European Union*. (2012). EUR-Lex, Publications Office. Retrieved August 4, 2023, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>
- Drach, I.I., Lytvynova, S.H., & Slobodianiuk, O.M. (2022). Dosvid realizatsii instytutsiinykh polityk vidkrytoi nauky v yevropeyskykh universytetakh. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, 90(4), 173–190. <https://doi.org/10.33407/itlt.v90i4.4945>
- European Commission. (2000). *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 18 January 2000: Towards a European research area*. Retrieved August 4, 2023, from <http://bitly.ws/Q7ma>
- European Commission. (2005). *Commission Recommendation of 11 March 2005 on the European Charter for Researchers and on a Code of Conduct for the Recruitment of Researchers (Text with EEA relevance)*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2005/251/oj>

- European Commission. (2010). *Communication from the Commission. Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*. <http://bitly.ws/Q7sH>
- European Commission. (2012a). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A Reinforced European Research Area Partnership for Excellence and Growth*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0392>
- European Commission. (2012b). *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. Conditions for membership*. Retrieved August 4, 2023, from https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/conditions-membership_en
- European Commission. (2019). *ERA Progress Report 2018: The European Research Area: Advancing Together the Europe of Research and Innovation*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/118067>
- European Commission. (2020a). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A New Era for Research and Innovation*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A628%3AFIN>
- European Commission. (2020b). *History of the European Research Area*. Retrieved August 4, 2023, from https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2020-02/ec_rtd_factsheet-era-history.pdf
- European Commission. (2021). *European Research Area Policy Agenda – Overview of actions for the period 2022–2024*. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2021-11/ec_rtd_era-policy-agenda-2021.pdf
- European Commission. (2022). *A pact for research and innovation in Europe*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/56361>
- European Council. (2000, 23–24 March). *Lisbon European Council: Presidency Conclusions*. Retrieved August 4, 2023, from https://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm
- European Council. (2008, 3 June). *Council Conclusions on The Launch of the “Ljubljana Process” - Towards Full Realisation of ERA*. Retrieved August 4, 2023, from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2010231%202008%20INIT/EN/pdf>
- European Council. (2009, 31 January). *Council Conclusions on the Definition of a “2020 Vision for the European Research Area”*. Retrieved August 4, 2023, from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2016767%202008%20INIT/EN/pdf>
- European Council. (2021, 26 November). *Council Recommendation (EU) 2021/2122 of 26 November 2021 on a Pact for Research and Innovation in Europe*. Retrieved August 4, 2023, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32021H2122>
- Ivanov, S.V., Antoniuk, V.P. (2020). *Yevropeyskyi doslidnytskyi prostir ta Ukraina: problemy i perspektyvy intehtratsii. Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, 3(61), 166–176. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/173855>
- Lokshyna, O.I. (2021). *Yevropeiska i svitova intehtratsiia v haluzi osvity – shliakh do pidvyshchennia yakosti osvity*. In V. Kremen (ed.), *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini: monohrafiia* (pp. 134–142). NAPN Ukrainy, KONVI PRINT. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
- Lokshyna, O.I. (2022). *Stratehiia yevropeiskoho spivrobitnytstva u haluzi osvity i navchannia u 2021–2030 rr. yak yevrointehtratsiinyi oriientyr dlia ukrainskoi osvity. Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, (4), 5–17. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-5-17>
- Luhovyi, V. (red.), Drach, I., Petroie, O. (red.), Zinchenko, V., Mielkov, Yu., Zhyliaiev, I., Reheilo, I., Bazeliuk, N., Kamyshyn, V. (2021). *Teoretychni osnovy pidvyshchennia doslidnytskoi spromozhnosti universytetiv Ukrainy v konteksti implementatsii konseptsii «Vidkryta nauka»: prepynt (analytychni materialy)*. Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy. <http://bitly.ws/Q7dv>
- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2018). *Dorozhnia karta intehtratsii Ukrainy do Yevropeiskoho doslidnytskohoprostoru (ERA-UA)*. <http://bitly.ws/PpyS>
- The European Research Area (ERA): new perspectives. (2007). *EUR-Lex, Publications Office*. Retrieved August 4, 2023, from <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-european-research-area-era-new-perspectives.html>
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2014). *Uhoda «Pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeyskym Soiuzom, Yevropeyskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony»*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Yevrointehratsiyniy portal. (2023). *Analitychnyi zvit do Povidomlennia Komisii dlia Yevropeiskoho Parlamentu, Yevropeiskoi Rady ta Rady Vysnovok Yevropeiskoi Komisii shchodo zaiavky Ukrainy na chlenstvo v Yevropeiskomu Soiuzi*. <http://bitly.ws/PpuR>

Zakon Ukrainy «Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist». (2016, 26 lystopada). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

Oleh Topuzov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-President of the NAES of Ukraine, Director of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine.

Research interests: theory and methodology of the organization of the educational process in institutions of general secondary education, methods of teaching geography.

Olena Lokshyna, Dr Sc. in Education, Professor, Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Head, Comparative Education Department, Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Research interests: reforms and innovations in the world and European educational space in the context of globalization and Europeanization in a comparative perspective, theory and methodology of comparative pedagogy.

Alina Dzhurylo, PhD in Education, Senior Researcher, Comparative Education Department, Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine, Assistant Professor of the Department of Foreign Philology and Translation, National Transport University.

Research interests: comparative pedagogy and international education: EU education policy in the field of education and training, educational reforms and pedagogical innovations, ensuring the quality of school education, decentralization of education management.

Oksana Shparyk, PhD in Education, Senior Researcher, Comparative Education Department, Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Research interests: comparative pedagogy; educational policy of the EU, USA and China; transformational processes and trends in education; ensuring the quality of education.

THE EUROPEAN RESEARCH AREA AS A BENCHMARK FOR THE DEVELOPMENT OF EDUCATION AND SCIENCE IN UKRAINE

Abstract. The paper analyses the strategic guidelines of the European Research Area. Based on the analysis, the authors interpret the European Research Area as a system of programmes and policy instruments that unites the institutional environment of research and development of the EU Member States and associated members with a view to developing international scientific and technical cooperation, free transfer of knowledge, and mobility of researchers. It is stated that the study is relevant in the context of Ukraine's obtaining the EU candidate status in 2022 and the beginning of harmonisation of the national legal system with the "acquis communautaire", including the field of science and education. It is revealed that various aspects of the European Research Area are the subject of research by a wide range of Ukrainian scholars. From the history of its formation to the implementation of modern programmes, the phenomenon of the European Research Area is presented in the newsletters of the project "European Research Area as a Guideline for the Development of Pedagogical Science in Ukraine: Information Hub of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine", which is implemented with the support of the Ukrainian Educational Research Association (UERA) and the European Education Research Association (EERA). The newsletters are developed by members of the project team (O. Topuzov, O. Lokshyna, O. Shparyk, A. Dzhurylo, I. Melnyk) and posted monthly on the ERA for Development online platform. To achieve the goal of the research, the author used the method of analysing the key EU documents regulating the legal framework and determining the directions of development of the European Research Area. The authors also studied the legislative and strategic documents of Ukraine regulating the process of European integration in general and of national science in particular. The features of the formation of the European Research Area since 2000 are characterised. The authors characterised stages of its development formation in

terms of focus, priorities and achievements. Based on the EU documents the evolution of the European Research Area mission starting from overcoming the fragmentation of national research systems and lack of policy coordination between Member States and the EU (2000 – 2007), to the free movement of knowledge as the “5th Freedom” (2007 – 2012), and to the creating a genuine single market for knowledge, research and innovation (2012 – 2020) is emphasised. The essential characteristics of the new European Research Area starting from 2020 are analysed. The systematic nature of the EU’s efforts to develop the European Research Area was emphasised – the updated European Research Area is the next step in the restructuring of the European research landscape. The authors concluded that such an important characteristic of the European Research Area as integration of research programmes of Member States and Associated Members within the framework of the EU guidelines actualises further integration of the Ukrainian research area into the European Research Area. The following principles and values are crucial for Ukrainian science: ethics and integrity of science and innovation, freedom of research, gender equality and equal opportunities for all, free movement of researchers, knowledge and technology, the pursuit of excellence, and social responsibility. The European Commission’s Analytical Report on Ukraine’s Application for EU Membership (2023) notes Ukraine’s aspirations for greater integration into the European Research Area. At the same time, the Report states that Ukraine has a moderately prepared level of research and innovation, national activities in the field and the ability to absorb technologies remain limited due to insufficient funding, inefficient mechanisms for allocating funds and fragmented governance. Therefore, we believe that it is promising for further research to understand successful practices of harmonising national research systems with the priorities of the European Research Area.

Keywords: Ukraine, EU, European integration, science, European Research Area.